

Тематски зbornик radova
MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH
Tematski zbornik radova

Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet
Studentski kulturni centar Niš
2016. godina

Recenzenti:

prof. dr Miroslav Krstić
doc. dr Nebojša Milićević

Glavni i odgovorni urednici:
prof. dr Bojana Dimitrijević
Aleksandar Blagojević

Urednici:

doc. dr Dušan Todorović
Milena Vujičić

Tiraž

100

Format

17x 24cm

Štampa

SCERO print

ISBN 978-86-7379-427-3

REDAKCIJA ZBORNIKA: **doc.dr Dragana Stanojević**, **doc dr Jelena Davidović Rakić**,
doc. dr Dušan Randelović (Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim
sedištem u Kosovskoj Mitrovici), **prof. dr Miroslava Đurišić-Bojanović** (Filozofski
fakultet Univerziteta u Beogradu), **doc. dr Ivana Janković**, **doc. dr Miroslav Komlenić**
(Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu)

UDK 159.953.5-057.875(497.11 Niš)

37.042-057.875(497.11 Niš)

37.015.3

Dušan Randelović

Univerzitet u Prištini sa povremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici

Filozofski fakultet

Katedra za psihologiju

STILOVI UČENJA STUDENATA UNIVERZITETA U NIŠU⁸

U teorijskom delu rada se najpre analizira značaj izučavanja kognitivnih stilova i stilova učenja i rezimiraju se rezultati višedecenijskih istraživanja iz ove oblasti. Pored postojanja velikog broja modela stilova učenja autori su se opredelili za jedan: Majers-Brigsov model i on je služio kao teorijska osnova za planiranje empirijskog istraživanja čiji su rezultati prezentovani u radu. Ovaj model postulira postojanje četiri dimenzije: ekstraverzija-introverzija, senzacija-intuicija, osećanje-mišljenje i suđenje-percepcija. Cilj istraživanja je bio utvrđivanje dominantnih stilova učenja studenata Univerziteta u Nišu, kao i povezanost pomenutih stilova učenja sa polom i uspehom u srednjoj školi. Od instrumenata su korišćeni Paragonov inventar stilova učenja i sociodemografski upitnik načinjen za potrebe istraživanja. Uzorak (N=360) su činili studenti sa 6 različitih fakulteta Univerziteta u Nišu. Rezultati pokazuju da su na uzorku studenata Univerziteta u Nišu dominantno izraženi polovi dimenzija stilova učenja prema MB modelu: ekstraverzija, senzacija, osećanja i prosuđivanje; da je pojedinačno najzastupljeniji stil učenja bio ESFJ, a najmanje zastupljen INTP. Nađena je i značajna razlika u izraženosti polova osećanja i prosuđivanje između muških i ženskih ispitanika. Naime,

---

⁸ Rad je urađen u okviru projekta 47023: *Kosovo i Metohija između nacionalnog identiteta i evrointegracija*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

prema rezultatima istraživanja, studentkinje u procesu donošenja odluka se više oslanjaju na svoja osećanja, ali da istovremeno imaju veću želju za zaokruživanjem aktivnosti i da su generalno organizovanije u učenju u odnosu na svoje muške kolege. Takođe, pokazalo se da „intuitivci“ postižu bolji školski uspeh od „senzitivaca“, kao i „prosudujući“ tipovi u odnosu na „percipirajuće“. Ovakvi nalazi su uglavnom saglasni ranijim istraživanjima ali ukazuju na potrebu za detaljnijom analizom i uključivanjem većeg broja činilaca koji su povezani sa uspehom u učenju.

Ključne reči: stilovi učenja, studenti, MB model

UVOD

Jedan od glavnih ciljeva svih studijskih programa na univerzitetima je sticanje znanja iz pojedinih oblasti i osposobljavanje studenata da uspešno obavljaju profesionalnu delatnost za koju su se opredelili. Da bi to postigli, neophodno je da savladaju gradivo predviđeno planom i programom, a to mogu da ostvare jedino sistematskim i planskim učenjem u toku studija. Prilikom učenja, studenti često nailaze na brojne teškoće koje obuhvataju širok spektar faktora koji su povezani sa učenjem, od motivacije i razvijenosti pojedinih kognitivnih sposobnosti, preko poznavanja i primene adekvatnih strategija i tehnika učenja, te problema u vezi sa shvatanjem i interpretacijom gradiva, do pojedinih aspekata koji se tiču ishoda procesa učenja, poput: mogućnosti izlaganja naučenog, objektivnosti ocenjivanja studentskog postignuća i sl. Da su problemi u učenju, jedan od glavnih problema sa kojima se suočavaju studenti i da se često sa tim problemima obraćaju za pomoć i podršku pri psihološkim savetovaništima za studente, pokazuju i empirijski podaci o kojima izveštavaju Randelović i saradnici (Randelović, Mitrović, Todorović 2015).

Stručnjaci u oblasti psihologije obrazovanja svoj istraživački fokus dugo godina su pre svega usmeravali na ishode učenja, dok je sam tok procesa učenja zapostavljan. Akcenat je bio na onome šta učenici uče i kakve rezultate, sagledano pre svega preko ocena koje dobijaju, postižu. Noviji istraživački trendovi, pogotovu u oblasti psihologije učenja usmereni su na

sam proces učenja, tj. prešlo se sa pitanja „šta“ i „koliko“ na pitanje „kako“. Prepoznat je značaj kognitivnih stilova, stilova učenja, konkretnih postupaka i strategija učenja kada je u pitanju učenje pojedinca, dok kada je u pitanju organizacija nastave (na svim nivoima: osnovnoškolskom, srednjoškolskom, pa i na univerzitetima) istraživačka pažnja je fokusirana na potrebu za što efikasnijom individualizacijom nastave (Bandura i Walters 1963; Joyce & Weila 1972; Bruner 1967; Entwistle 1970; Cronbach 1977; Ničković 1968, 1970; Kvašček 1971, 1978, 1980; Đorđević 1981; Herera i Mandić 1989; Lazarević 1994; Brković 1979; Gašić-Pavišić 1996; Zindović-Vukadinović i Krnjajić 1996; Randelović 2013).

U izučavanju kognitivnih stilova i stilova učenja poslednjih tridesetak godina postuliran je veliki broj modela i podela različitih stilova učenja. Govoreći o potrebi uvažavanja individualnih razlika među učenicima, Stojaković (2000) obrazlaže različite podele kognitivnih stilova i stilova učenja u zavisnosti od pristupa istraživača. Tako npr. Vitkin i Gudinaf (Witkin & Goodenough 1981) govore o kognitivnim stilovima u zavisnosti i nezavisnosti od polja, uzimajući kao kriterijum podele karakteristike procesa opažanja, koje svaka individua poseduje. Gardnerova teorija višestrukih sposobnosti (Gardner 1983) govori o tome da svakoj od njih (logičko-matematičkoj, verbalno-lingvističkoj, vizuelno-prostornoj, telesno-kinestetičkoj, muzičko-ritmičkoj, interpersonalnoj i intrapersonalnoj) odgovara njima saglasan i odgovarajući stil učenja. Hatfield (Hatfield 1968 prema: Kvašček 1978) je ispitivao veze između kreativnosti, kognitivnog stila i postignuća učenika, a Harison (Harrison 1970 prema: Kvašček 1978) je ispitivala veze između kognitivnog stila ličnosti i selektivne pažnje, i saopštila „da subjekti sa razvijenim analitičkim stilom imaju razvijeniju selektivnu pažnju u poređenju sa ličnostima koje imaju razvijen neanalitički stil“. Renner (Renner 1970 prema: Kvašček 1980) zaključuje da je „kognitivni stil ličnosti naučen i da je većim delom stečen pomoću učenja i organizacije iskustva“. Bjekić govori o stilu učenja kao o ustaljenom i dominantnom načinu prijema, obrade i upotrebe stimulusa ili informacija u procesu učenja, a najprepoznatljiviji je u toku organizovanog učenja u nastavi; to je dominirajući način mentalnog predstavljanja i obrade sadržaja učenja (Bjekić i Dunjić Mandić 2007).

Jedan od savremenijih modela stilova učenja, koji je i teorijski i empirijski dobro utemeljen je MB model koji predlažu Katrin Brigs i Isabela

Majers (Chaterine Briggs and Isabele Myers). Prema ovom modelu stilovi učenja se zasnivaju na dimenzijama ekstraverzija – introverzija, senzitivnost – intuitivnost, mišljenje – emocije, suđenje – opažanje. Kombinacijom ove četiri dimenzije (zapravo na osnovu toga koji pol od svake od navedenih dimenzija je dominantan u individualnom stilu učenja) dobija se 16 mogućih karakterističnih stilova učenja (Myers & Myers 1980). Osnovu ove podele čini Jungova tipologija ličnosti. Prema Jungu, osnovni tipovi ličnosti su introvertni i ekstrovertni. Pomoćne funkcije su: mišljenje, osećanja, čulno opažanje i intuicija. Jung je tvrdio da se oba glavna tipa ličnosti (introvert i ekstrovert) mogu podeliti na četiri podtipa u zavisnosti od toga koji je od četiri navedena načina interakcije sa spoljnim svetom dominantan. Kasnijom razradom Jungovih ideja, Brigs i Majersova razvijaju svoju sopstvenu teoriju psiholoških tipova na bazi koje konstruišu instrument Majer-Brigsov indikator tipova (Myers-Briggs Type Indicator – MBTI). Pomenuti instrument, prema ovom modelu meri četiri bipolarne dimenzije stilova učenja: ekstraverzija – introverzija (E-I); čulnost (senzitivnost) – intuitivnost (S-iN); mišljenje – osećajnost (F-T) i prosuđivanje – percepcija (J-P) (Randelović 2012). Prava dimenzija (E-I) se odnosi na stav prema spoljnjem svetu i ukazuje na način na koji se osoba orijentiše i prima energiju. Ekstrovertni stav ličnosti karakteriše svesnost koja se oslanja na spoljašnje stimulse, akciona orijentacija, impulsivnost, komunikativnost i socijabilnost, dok introvertni stav ličnosti karakteriše orijentisanost na unutrašnji svet ideja i pojmova (Randelović 2014). Druga dimenzija (S-iN), se odnosi na perceptivne funkcije. Ona ukazuje na način na koji osoba preferira da prima informacije. Ovo su nesvesne funkcije nad kojima osoba ne mora da ima kontrolu. Čulni tip ličnosti karakteriše realističnost, predanost radu, razvijanje rutine, sekvencijalni metod u učenju i prikupljanju informacija, dok Intuitivni tipovi svojom pronicljivošću tumače značenja, odnose i mogućnosti (Myers & McCaulley 1985). Dimenzija osećajnost – mišljenje (F-T) se odnosi na funkcije prosuđivnja, a oslanja na informacije prikupljene perceptivnim funkcijama i doprinosi donošenju odluka. Prosuđivanje mišljenjem je opisano kao funkcija analitičke sposobnosti, objektivnosti, briga za istinu i pravdu i u funkciji donošenja odluke, dok je osećajnost funkcija pomoću koje ličnost donosi odluke koje se baziraju na ličnim i grupnim vrednostima. (Randelović 2012). Četvrta dimenzija: prosuđivanje – percepcija (J-P) predstavlja stavove prema pomoćnim

funkcijama, odnosno govori o tome da li su u nečijem kognitivnom sistemu dominantne perceptivne funkcije ili pak funkcije brzog donošenja odluka (Randelović 2014). Perceptivni stav karakteriše otvorenost, radoznalost i interesovanje za dolazeće informacije, dok se prosuđujući stav karakteriše brigom u donošenju odluka, željom za zaokruživanjem aktivnosti i organizovanjem aktivnosti (Randelović 2014).

Kombinacijom ovih velikih osam kategorija (ekstraverzija, introverzija, senzitivnost, intuicija, mišljenje, osećanje, suđenje i opažanje) moguće je dobiti 16 tipova ili vrsta kognitivnih stilova koji su osnova za formiranje isto tolikog broja stilova učenja i strategija učenja. Tih 16 tipova stilova učenja nose oznake: ISTJ, ISFJ, INFJ, INTJ, ISTP, ISFP, INFP, INTP, ESTP, ESFP, ENFP, ENTP, ESTJ, ESFJ, ENFJ, ENTJ. Spoj četiri velika slova u stvari definiše koji je od polova sve četiri bipolarne dimenzije dominantan (Extraversion – Introversion, Sensing – Intuition, Thinking – Feeling, Judging – Perceiving). Tako, na primer, ukoliko nekog pojedinca na osnovu rezultata na testu MBTI svrstamo u kategoriju ESFJ, to znači da je ta osoba ekstravert i da su kod nje dominantni senzacija, osećanja i suđenje (Randelović i sar. 2011).

Presek relevantnih istraživanja stilova učenja kod mladih

Iako postoji veliki broj istraživačkih radova koji su se bavili problemom stilova učenja kod mladih, ovde smo se opredelili da prikazemo samo neke odabrane studije u kojima se empirijski izučavaju stilovi učenja prema MB modelu. Akcenat je stavljen na nekoliko istraživanja u kojima su merene varijable kompatibilne sa onima koje smo mi merili u našem istraživanju. To su pre svega istraživanje Kirbija i saradnika (Kirby et al. 2007), Kendela (Kendall 1988) kao i istraživanje Saka (Sak 2004). Pored ovih istraživačkih studija, vredni pomena su i istraživanja Majersove i Makolija, Provosta, Lorensa, Sakamotoa i Vudrafa (Myers and McCaulley 1985; Provost 1984; Lawrence 1987; Sakamoto and Woodruff 1992)

Kirbi i saradnici (Kirby et al. 2007), izveštavajući o rezultatima istraživanja u do sada najobimnijoj studiji (obuhvatila 221279 ispitanika iz više od 15 evropskih zemalja) koja se bavi pitanjima dimenzija MBTI modela navodi da je pojedinačno najzastupljeniji stil učenja ESTJ.

Najzastupljeniji tip na nivou celokupnog uzorka bio je ESTJ (20,8% ispitanika), a odmah zatim ENTJ (14% ispitanika). Najmanje zastupljeni su ISFP (0,9%) i INFJ (1,3%). U istoj studiji potvrđene su polne razlike kada je u pitanju dimenzija F-T (mišljenje – osećanje). Naime, orijentacija ka mišljenju pri donošenju odluka je karakterističnija za muškarce, dok je orijentacija na emocije dominantnija kod žena. Ovakav nalaz je potvrđen i kod nekih drugih istraživača (Kendall 1988; Randelović 2014). Što se ostalih dimenzija tiče, nisu pronađene značajne razlike s obzirom na pol (Kirby et al. 2007; Kendall 1988).

Što se tiče izraženosti pojedinih dimenzija MB modela stilova učenja na populaciji mladih u Srbiji, čime se bavilo nekoliko istraživačkih studija (Randelović, Kostić, Vukmirović 2011; Randelović 2012), podaci govore da kod većine ispitanih studenata i srednjoškolaca u Srbiji (uzimajući u obzir Univerzitet u Nišu i Univerzitet u Kosovskoj Mitrovici, kao i srednje škole u ova dva mesta) dominantno izraženiji polovi: ekstraverzija, osećanja, senzacija i rasuđivanje. Od pojedinačnih stilova učenja najizraženiji je bio ESFJ (i kod studenata i kod srednjoškolaca), a najmanje zastupljen stil učenja bio je INFJ (kod studenata) (Randelović i sar. 2011), odnosno INTJ (kod srednjoškolaca) (Randelović, Lalić 2013; Randelović 2014).

Vor i saradnici (Warr et al. 2001) iznose podatke o razlikama u preferenciji pojedinih polova dimenzija MB modela s obzirom na uzrast ispitanika: pokazalo se da stariji ispitanici više preferiraju Introverziju, Senzaciju i Suđenje od mladih, a ovaj nalaz je potvrđen i u nekim kasnijim istraživanjima (Kirby et al. 2007).

Što se tiče povezanosti akademskog uspeha i dimenzija MB modela stilova učenja, Sak navodi postojanje izvesnih razlika u akademskom uspehu i opštim kognitivnim sposobnostima između različitih kategorija stilova učenja: introverti – intuitivci (IN) pokazuju daleko veće akademsko postignuće i izraženije kognitivne sposobnosti u odnosu na ostale kategorije stilova učenja prema MB modelu (Sak 2004). Randelović i saradnici izveštavaju da postoji negativna niska, ali statistički značajna korelacija između dimenzije S-iN (senzacija – intuicija) i uspeha u srednjoj školi. Pokazalo se da „intuitivci“ pokazuju bolje rezultate (sagledano kroz opšti uspeh) u srednjoj školi (Randelović i sar. 2011).

Analizirajući rezultate velikog broja istraživanja u kojima je eksperimentalno proveravana efikasnost učenja u nastavi kada je učenje bilo

prilagođeno karakterističnim stilovima učenja učenika Randelović (2013) ističe da su rezultati brojnih istraživanja (kako stranih, tako i domaćih) koja su se bavila ovom problematikom usaglašeni te da jasno ukazuju prednost uvažavanja individualnih razlika u procesu upravljanja učenjem u nastavi u odnosu na tradicionalne, frontalne oblike rada u odeljenju u kome se ne obraća pažnja na individualne razlike između učenika različitih sposobnosti, osobina ličnosti i karakterističnih kognitivnih stilova i stilova učenja.

METOD

Problem i ciljevi istraživanja

Uzimajući u obzir relativno mali broj empirijskih studija koje su posvećene izučavanju stilova učenja mladih u našoj zemlji i posebno Univerziteta u Nišu, u radu se traga za dominantnim stilovima učenja kod studenata Univerziteta u Nišu primenjujući Majers-Brigsov model stilova učenja.

Opšti cilj istraživanja je bio utvrditi koji su dominantni stilovi učenja studenata Univerziteta u Nišu. Utvrđivana je, takođe, i povezanost pomenutih stilova učenja sa polom i uspehom u srednjoj školi.

Varijable i instrumenti

U ovom istraživanju kao glavne varijable razmatrane su četiri dimenzije MB modela: Ekstraverzija – Introverzija, Senzacija – Intuicija, Osećanje – Mišljenje i Rasuđivanje – Percepcija. Teorijsko određenje pomenutih varijabli detaljno je izloženo u uvodnom delu rada. Svaka od pomenutih dimenzija operacionalno je određena preko ukupnog skora na odgovarajućim polovima dimenzija *Paragonovog inventara stilova učenja* (srpska verzija instrumenta, prema: Randelović, Kostić, Vukmirović 2011). Inventar sadrži 120 stavki, a svaka od polova dimenzija je zastupljena sa po 15 stavki. Svaka stavka predstavlja iskaz koji se odnosi na preferirani način prijema, obrade ili korišćenja informacija, a ispitanici odgovaraju na petostepenoj skali Likertovog tipa u kojoj se meri pojedinačna tvrdnja odnosi na njih (1 – potpuno tačno..., 5 – potpuno netačno). Primeri stavki za pojedine polove dimezija MB modela glase: 1) Za ekstraverziju: *Veoma lako uspostavljam komunikaciju u društvenim situacijama*; 2) Za introverziju: *Nakon dana provedenog sa ljudima osećam se iscrpljeno i želim samoću*; 3) za senzaciju: *Volim da planiram i da se organizujem pre nego što bilo šta*

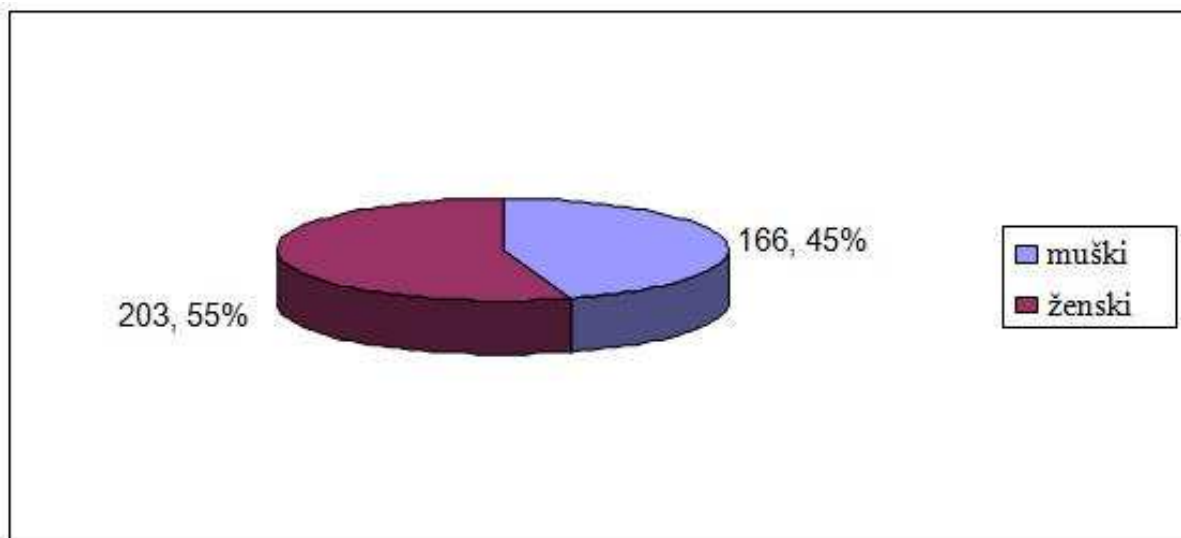
počnem da radim; 4) za intuiciju: Volim da tragam za novim rešenjima u svakom problemu; 5) za osećanja: U poređenju sa većinom ljudi koje poznajem ja sam više osećajna nego kritična osoba; 6) za mišljenje: Drugi me smatraju više razboritom, nego osećajnom osobom; 7) za prosuđivanje: Kod sebe, a i kod drugih od svih osobina ličnosti najviše cenim odlučnost; 8) za percepciju: U poslu radije prihvatam korisno prilagođavanje nego kruta pravila. Pouzdanost svih polova dimenzija MBTI modela na našem uzorku je bila zadovoljavajuća i kretala se u opsegu od 0,65 za mišljenje do 0,83 za ekstraverziju. Varijable su kategoričke a dobijene su na osnovu vrednosti ukupnih skorova 8 polova dimenzija stilova učenja: ekstraverzija, introverzija, senzacija, intuicija, rasuđivanje, percepcija. Tako npr, neki konkretan ispitanik dobija vrednost 1 (ekstravert) na dimenziji E-I (ekstraverzija – introverzija) ukoliko je njegov ukupni skor na ekstraverziji veći od njegovog ukupnog skora na introverziji; ukoliko je obratni slučaj ($E < I$) onda ispitanik na toj dimenziji dobija vrednost 2 (introvert) i taj princip je primenjen i za ostale dimenzije.

U istraživanju su uzete u razmatranje i sociodemografske varijable pol (kategorička varijabla sa dva nivoa: 1 – muški, 2 – ženski) i prosečna ocena u srednjoj školi (numerička varijabla u rasponu od 1,00 do 5,00). Ove varijable u registrovane u okviru pitanja iz Upitnika sociodemografskih podataka (konstruisanog za potrebe ovog istraživanja)

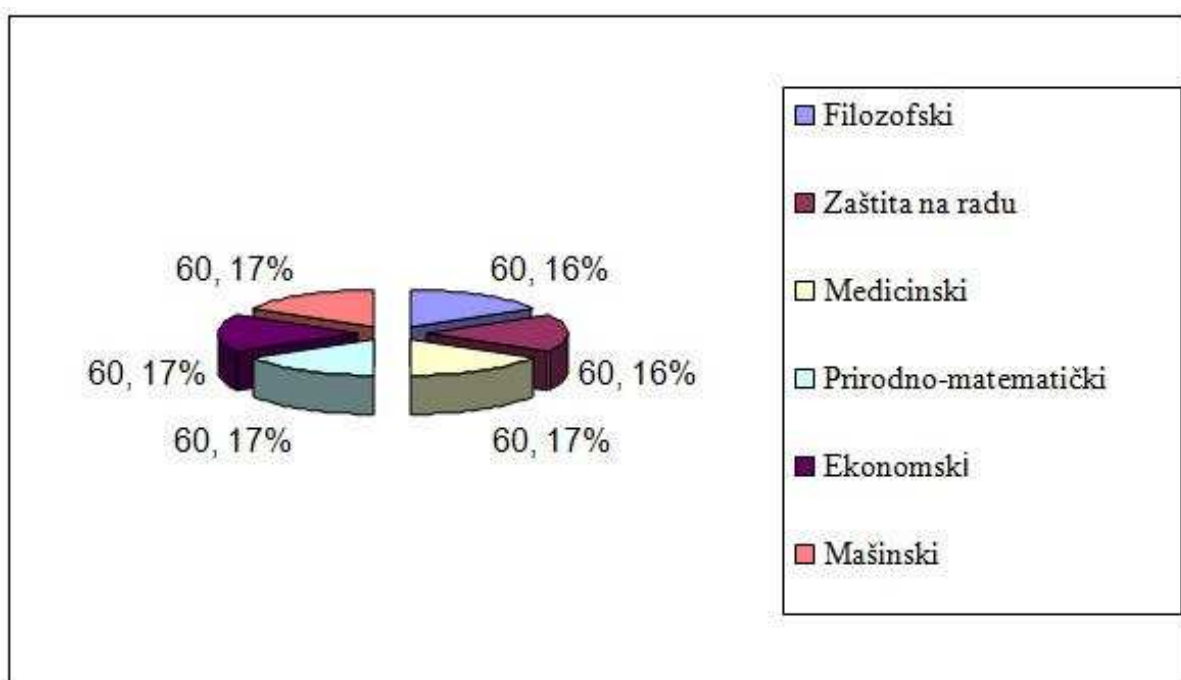
Uzorak i procedura

Uzorak su činili studenti (N=360) Univerziteta u Nišu sa šest različitih fakulteta (Filozofski, Zaštita na radu, Mašinski, Prirodno-matematički, Medicinski i Ekonomski). Vrsta uzorka je neslučajni, kvotni uzorak. Uzet je podjednak broj ispitanika sa svih fakulteta (po 60) sa prve i druge godine studija (grafik 2). Prosečna starost ispitanika je iznosila 23,09. Što se tiče polne strukture uzorka (grafik 1), ona je bila proporcionalna odnosu muških i ženskih ispitanika u studentskoj populaciji na fakultetima na kojima je istraživanje sprovedeno.

Istraživanje je sprovedeno uz saglasnost uprava fakulteta i logističku pomoć Saveza studenata Univerziteta u Nišu. Studenti su popunjavali upitnike grupno (u grupicama po 30 studenata) a popunjavanje je trajalo 45 minuta.

Grafik 1. Struktura uzorka s obzirom na pol

Grafik 2: Struktura uzorka s obzirom na fakultet koji studenti pohađaju

Obrada podataka

Kompletna obrada podataka izvršena je u programskom paketu SPSS, verzija 20.00. Od tehnika deskriptivne statistike korišćeni su aritmička sredina, standardna devijacija, frekvence i procenti, dok su od tehnika statistike zaključivanja korišćeni Pirsonov koeficijent korelacije, t-test značajnosti razlika.

REZULTATI I DISKUSIJA

Prikaz rezultata slediće redosled istraživačkih ciljeva i zadataka. Najpre su prikazani rezultati izraženosti (sirovi skorovi) svih polova dimenzija MB modela na ispitivanom uzorku studenata (tabela 1), kao i podaci o broju ispitanika sa dominantno izraženim jednim od polova na svakoj dimenziji MB modela kod ispitanih studenata (tabela 2). Nakon toga su prikazani podaci o zastupljenosti (frekventnost) pojedinih stilova učenja kod ispitanih studenata (tabela 3 i grafik 3).

Tabela 1. Izraženost polova dimenzija MB modela (deskriptivni pokazatelji)

	N	Min	Max	AS	SD
Ekstraverzija	369	27.00	75.00	52.19	7.94
Introverzija	369	24.00	71.00	45.35	8.63
Senzacija	369	34.00	74.00	55.03	7.80
Intuicija	369	29.00	75.00	50.89	6.92
Osećanja	369	36.00	74.00	53.97	6.99
Mišljenje	369	29.00	69.00	49.18	6.90
Prosudivanje	369	26.00	74.00	54.42	7.64
Percepcija	369	35.00	75.00	52.49	6.51

Tabela 2. Izraženost dominantnih polova kod ispitanih studenata (frekvence i procenti)

Dimenzija		frekvencija	%
E-I	Ekstraverzija	257	69.6
	Introverzija	112	30.4
S-iN	Senzacija	254	68.8
	Intuicija	115	31.2
O-M	Osećanja	256	69.4
	Mišljenje	113	30.6
R-P	Prosudivanje	232	62.9
	Percepcija	137	37.1

Podaci u tabeli 1 pokazuju da prema sirovim skorovima kod ispitanika su bili izraženiji polovi ekstraverzija, senzacija, osećanje i

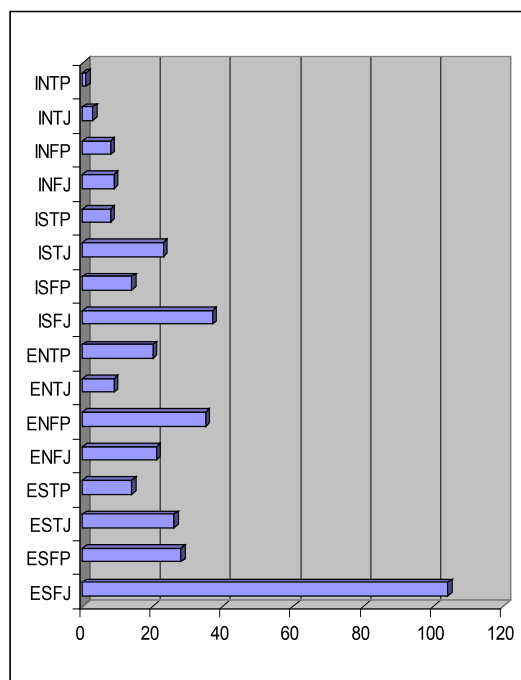
rasuđivanje u odnosu na polove introverzija, intuicija, mišljenje i percepcija. Nakon određivanja dominantnog pola svake od dimenzija MB modela stilova učenja za svakog ispitanika, prikazan je i odnos broja (kao i procenta) ispitanika u svakoj od kategorija varijabli dimenzija stilova učenja: ekstraverzija/introverzija (257/112); senzacija/intuicija (254/115); osećanje/mišljenje (256/113); suđenje/percepcija (232/137) što je detaljno prikazano u tabeli 2. Ovi podaci potpuno su saglasni sa rezultatima ranijih istraživanja u Srbiji (Randelović i sar. 2011; Randelović i Lalić 2013; Randelović 2014), dok su delimično saglasni rezultatima koje prezentuje Kirbi (2007). Naime, razlika postoji samo u odnosu na jednu dimenziju. Kirbi navodi da na uzorku evropskih ispitanika (Kirby et al. 2007) većina (76%!) preferira pol mišljenja na dimenziji osećanje – mišljenje. Ovaj podatak Randelović (2014) objašnjava kulturološkim razlikama. Randelović i saradnici (2011) tumače ovaj podatak na taj način što ističu da je za naš narod karakteristična veća okrenutost ka duhovnim vrednostima i osećanjima. Takođe, u svakodnevnom životu kod nas je neretka situacija da je donošenje odluka (u korist ili protiv nekoga) determinisano pre svega afektivnim stavom prema konkretnoj osobi.

Analizirajući podatke iz tabele 3 i grafika 3, jasno je da je pojedinačno najzastupljeniji stil učenja bio ESFJ (28,9%) kod koga su dominantni polovi ekstraverzija, senzacija, osećanje i prosuđivanje. Rezultat je u saglasnosti sa ranijim istraživanjima (Randelović i sar. 2011; Randelović i Lalić 2012, Randelović 2013; Randelović 2014) kod nas, a ne poklapa se sa najdominatnijim stilom učenja kod zapadne populacije – ESTJ (Kirbi 2007). ESFJ karakterišu atributi poput topline, srdačnosti, pričljivosti, savesnosti, saradljivosti. Prema Brigsovoj i Majersovoj i Makoliju (Briggs-Myers & M. McCaulley 1992) osobe u ovom tipu su veoma dobri kao saradnici, vole da čine dobra dela za druge, gode im ohrabrenja i pohvale, stimulišu ih nagrade i bonusi. Najmanje zastupljen je bio INTP (dominatni: introverzija, intuicija, mišljenje, percepcija). Za ovaj stil je karakteristično da su to osobe koje su tihe i rezervisane. Originalni su, precizni u radu, izuzetni su teoretičari, ponekad su skeptični (Randelović 2012).

Tabela 3. Frekventnost pojedinih stilova učenja kod ispitanih studenata

Tip stila	Frekvenca	Procenat
ESFJ	104	28.9
ESFP	28	7.8
ESTJ	26	7.2
ESTP	14	3.9
ENFJ	21	5.8
ENFP	35	9.7
ENTJ	9	2.5
ENTP	20	5.6
ISFJ	37	10.3
ISFP	14	3.9
ISTJ	23	6.4
ISTP	8	2.2
INFJ	9	2.5
INFP	8	2.2
INTJ	3	.8
INTP	1	.3
Ukupno	360	100.0

Grafik 3. Grafički prikaz zastupljenosti pojedinačnih stilova učenja kod studenata

MENTALNO ZDRAVLJE MLADIH

Proveravane su i razlike u izraženosti pojedinih polova dimenzija MB modela stilova učenja kod muških i ženskih studenata. Korišćeni su sirovi skorovi za polove dimenzija (ekstraverzija, introverzija, senzacija, intuicija, osećanje, mišljenje, prosuđivanje, percepcija), a značajnost razika je proveravana t-testom za nezavisne uzorke. Rezultati su dati u tabeli 4.

Tabela 4. Razlike u izraženosti pojedinih polova dimenzija stilova učenja između muških i ženskih ispitanika

Dominantan pol dimenzije	Pol	N	AS	SD	t	df	Sig.
Ekstraverzija	muški	161	52.27	8.05	-.087	358	.931
	ženski	199	52.35	7.92			
Introverzija	muški	161	45.25	8.76	.113	358	.910
	ženski	199	45.15	8.57			
Senzacija	muški	161	50.89	7.14	.014	358	.989
	ženski	199	50.88	6.81			
Intuicija	muški	161	49.42	6.76	.905	358	.366
	ženski	199	48.75	7.06			
Osećanja	muški	161	52.94	6.79	-3.022	358	.003
	ženski	199	55.12	6.83			
Mišljenje	muški	161	52.87	6.68	1.018	358	.309
	ženski	199	52.17	6.41			
Prosuđivanje	muški	161	53.39	7.59	-2.900	358	.004
	ženski	199	55.68	7.31			
Percepcija	muški	161	54.38	7.90	-1.832	358	.068
	ženski	199	55.88	7.57			

Iz tabele 4 vidimo da postoje statistički značajne razlike u izraženosti osećanja ($t(358)=-3.022$, $p<0.05$) i rasuđivanja ($t(358)=-2.900$, $p<0.05$). Naime kod ženskih ispitanika je statistički značajno više izražen pol osećanja kao i prosuđivanja u odnosu na muške ispitanike. Kada je u pitanju nalaz o razlikama u izraženosti pola osećanja između muških i ženskih ispitanika, on je saglasan nekim ranijim istraživanjima (Kirby et al. 2007; Kendall 1988; Randelović 2014), kod kojih je takođe potvrđena veća izraženost pola osećanja kod ženskih ispitanika u odnosu na muške ispitanike. Kod

studentkinja pri procesu donošenja odluka dominiraju vrednosti i osećanja u odnosu na muške kolege. Takođe, sagledano kroz prizmu pola prosuđivanje na dimenziji prosuđivanje – percepcija, pokazalo se da studentkinje gaje veću brigu u donošenju odluka, da imaju veću želju za zaokruživanjem aktivnosti i da su generalno organizovanije u učenju u odnosu na muške ispitanike.

Još jedan od istraživačkih zadataka je bio i ispitivanje povezanosti između dimenzija MB modela stilova učenja i školskog uspeha. Naime, ispitivana je razlika u školskim postignućima (izraženim preko prosečne ocene u srednjoj školi) između ispitanika kod kojih su dominantno izraženi različiti polovi dimenzija stilova učenja. Rezultati su prikazani u tabeli 5.

Tabela 5. Razlike u školskom uspehu između ispitanika kod kojih su dominantni različiti polovi dimenzija stilova učenja

Dimenzija	Dominantni pol	N	USPEH		t	df	sig
			AS	SD			
E-I	Ekstraverti	257	4.25	0.65	-.097	358	.923
	Introverti	103	4.26	0.61			
S-iN	Senzitivci	254	4.30	0.61	2.153	358	.032
	Intuitivci	106	4.14	0.70			
O-M	Osećajci	256	4.29	0.62	1.748	358	.081
	Mislioci	104	4.16	0.69			
R-P	Prosudjujući tipovi	232	4.31	0.62	2.497	358	.013
	Percipirujuć tipovi	128	4.14	0.65			

Rezultati iz tabele 5 ukazuju na to da postoji statistički značajna razlika u školskom uspehu (izraženom preko prosečne ocene u srednjoj školi) između „senzitivaca“ i „intuitivaca“ ((t(358)=2.153, p<0.05)), kao i između „prosudjujućih“ i „percipirajućih“ tipova ((t(358)=2.497, p<0.05)). Pokazalo se da „intuitivci“ postižu bolji školski uspeh od „senzitivaca“, kao i „prosudjujući“ tipovi u odnosu na „percipirajuće“. Nalaz o boljem postignuću intuitivaca je očekivan i ranije je više puta potvrđivan (Sak 2004; Randelović i sar. 2011; Randelović 2014). Intuitivni tipovi ličnosti svojom pronicljivošću tumače značenja, odnose i mogućnosti (Myers & McCaulley

1985). Sak (Sak 2004) napominje da upravo iz redova intuitivaca dolazi najveći broj nadarenih i kreativnih pojedinaca. U akademskoj karijeri se posebno se ističu introverti intuitivci (Randelović 2014), a za njih je karakteristično da su oni najuspešniji u učenju putem rešavanja problema, da vole da rade svojim tempom, na sopstvenim idejama, te da im odgovara rad na kreativnim poslovima i bavljenje naučnim radom (Randelović 2012).

ZAKLJUČAK

Izučavanje individualnih razlika među učenicima i studentima (u sposobnostima, osobinama ličnosti, kognitivnim stilovima i stilovima učenja) i usmerenje istraživačke pažnje na nalaženje što efikasnijih strategija za modeliranje učenja u nastavi rezultiralo je velikim brojem naučnih radova posvećenim učenju u nastavi i njenim efektima. U radu je stavljen akcenat na proučavanje stilova učenja i posebno je naglašena važnost usaglašavanja učenja i uslova u kojima se uči karakterističnim stilovima učenja kako bi se postigli maksimalni efekti u ishodima učenja. Realizovano je empirijsko istraživanje u kojem su mereni stilovi učenja prema Majers-Brigsovom modelu stilova učenja i tražena je veza ovih stilova sa polom i školskim uspehom.

Rezultati pokazuju da su na uzorku studenata Univerziteta u Nišu dominantno izraženi polovi dimenzija stilova učenja prema MB modelu: ekstraverzija, senzacija, osećanja i prosuđivanje; da je pojedinačno najzastupljeniji stil učenja bio ESFJ (dominantno izraženi polovi ekstraverzije, senzacije, osećanja i rasuđivanja), a najmanje zastupljen INTP (dominantno izraženi polovi introverzije, intuicije, mišljenja i percepcije). Nađena je i značajna razlika u izraženosti polova osećanja i prosuđivanje između muških i ženskih ispitanika. Naime, prema rezultatima istraživanja, studentkinje u procesu donošenja odluka se više oslanjaju na svoja osećanja, ali da istovremeno imaju veću želju za zaokruživanjem aktivnosti i da su generalno organizovanije u učenju u odnosu na svoje muške kolege. Takođe, pokazalo se da „intuitivci“ postižu bolji školski uspeh od „senzitivaca“, kao i „prosuđujući“ tipovi u odnosu na „percipirajuće“. Ovakvi nalazi su uglavnom saglasni ranijim istraživanjima ali ukazuju na potrebu za detaljnijom analizom i uključivanjem većeg broja činioaca koji su povezani sa uspehom u učenju.

Upoznavanjem sa vlasitim stilom učenja i usaglašavanjem procesa učenja sa karakterističnim preferencijama u kognitivnoj obradi informacija studentima se pruža mogućnost da budu efikasniji, a posredno i zadovoljniji svojim radom na studijama.

LITERATURA

- Bandura, A. & Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development*. Holt, Rinehart & Winston, New York.
- Bjekić, D. i Dunjić-Mandić, K. (2007). Stilovi učenja i profesionalne preferencije maturanata gimnazije. *Pedagogija* 1(LXI), 48–59.
- Brković, A. (1979). Uticaj trajnog doživljavanja uspeha ili neuspeha na razvoj ličnosti učenika. *Psihologija*, 3–4, str. 47–57.
- Bruner, J. (1967). *Toward theory of instruction*. Norton, New York.
- Cronbach, L. (1977). *Educational psychology*. 3rd edition, Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Dorđević, J. (1981). *Savremena nastava*. Naučna knjiga, Beograd.
- Entwistle, H. (1970). *Child-centered education*, Methuen, London.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligence*. New York, basic Books
- Herrera, A. i Mandić P. (1989). *Obrazovanje za XXI stoljeće*. Svijetlost, Sarajevo i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Janjušević, M. (1967). *Didaktika*. Vuk Karadžić, Beograd.
- Joyce, B. & M. Weil. (1972). *Models of teaching*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Kendall, E. (1998). *Myers-Briggs Type Indicator European English Edition Step I Manual Supplement*. Mountain View. CA: CPP, Inc., 1998.
- Kirby, L. K., Kendall, E. and Barger, N. J. (2007). *Type and Culture; Using the MBTI Instrument in International Applications*. Mountain View, CA: CPP, Inc.
- Kvašček, R. (1978). *Modeliranje procesa učenja*. Prosveta, Beograd.
- Kvašček, R. (1980). *Sposobnosti za učenje i ličnost*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Kvašček, R. (1971). *Razvijanje stvaralačkih sposobnosti kod učenika*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Lazarević, D. (1994). Odnos učenika prema nastavnim predmetima. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 26, Beograd, 368–383.
- Lawrence, G. (1982). *People, types and tiger stripes*. Gainesville, FL:Center for Applications of Psychological Type, Inc.

- McCrae, R. R., Costa, P. T. (1989). Reinterpreting the Myers-Briggs Type Indicator From the Perspective of the Five-Factor Model of Personality. *Journal of Personality* 57: 17–40.
- Myers, I. B. and McCaulley, M. H. (1985). Manual: A Guide to the Development and Use of the Myers-Briggs Type Indicator. Palo Alto, Ca.: Consulting Psychologists Press.
- Ničković, R. (1968). *Učenje u nastavi i njegovi efekti*. Zavod za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika SR Srbije, Beograd.
- Ničković, R. (1970). *Učenje putem rešavanja problema u nastavi*. Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, Beograd.
- Provost, J. A. & Anchors, S. (Eds.). (1991). Applications of the Myers-Briggs Type Indicator in higher education. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, Inc.
- Ranđelović, D., Kostić, P. i Vukmirović, I. (2011). Karakteristični stilovi učenja studenata Univerziteta u Prištini. U Kovačević, M. (ur), *Nauka i politika*, Zbornik radova sa naučnog skupa sa međunarodnim učešćem, Pale: Filozofski fakultet, 22–23. maj, knjiga 5, tom 2, str. 639–650.
- Ranđelović, D. (2012). *Stilovi učenja i modeliranje procesa učenja*. Doktorska disertacija. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Ranđelović, D., Lalić, B. (2013). Learning styles and certain aspects of human wellbeing at secondary school students. *Journal of educational and instructional studies in the world*, Volume: 3, Issue: 2 Article: 17, p. 120–128.
- Ranđelović, D. (2013). „Mogućnosti modeliranja procesa učenja u razrednoj nastavi“. U: prof. dr B. Jovanović (glavni odgovorni ur) *Pojedinac, porodica, društvo u tranziciji*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, str. 283–303.
- Ranđelović, D. (2014). Dominantni stilovi učenja kod srednjoškolaca. U: Miroslav Krstić, Dušan Ranđelović, Gordana Nikolić (ur) *Mladi i društvene promene – između nacionalnog identiteta i evrointegracija*. Tematski međunarodni zbornik radova. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet, str. 291–309.
- Ranđelović, D., Mitrović, M. i Todorović, D. (2015). *Psychological Counseling Center for Students – Need, Desire, Necessity*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta. 45 (3): 143– 169.

- Sak, U. (2004). A Synthesis of Research on Psychological Types of Gifted Adolescents. *Journal of Secondary Gifted Education*. 15(2) 70–79.
- Sakamoto, K. & Woodruff, R. (1992). Learning styles of medical school students in a problem-based learning model. *Journal of College Reading and Learning*, 24, 1–10.
- Warr, P., Miles, A. and Platts, C. (2001). Age and personality in the British population between 16 and 64 years. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 74(4), 165– 99, 2001.
- Weiner, B. (1980). *Human motivation*. New York, Holt, Rinehart and Wiston
- Witkin, A. & Goodenough, D. (1981). *Cognitive style: Essence and Origins: Field dependence and field independence*. New York, International Press
- Zindović-Vukadinović, G. & Krnjajić S. (Eds., 1996). *Towards a modern learnercentred curriculum*. Institute for educational research, Beograd & UNICEF.

Dušan Randelović

LEARNING STYLES OF STUDENTS FROM THE UNIVERSITY IN NISH

The theoretical part of the study primarily analyzes the importance of studying cognitive styles and learning styles and it summarizes the results of decades of research in this area. There is a great number of models of learning styles however the authors chose one: Myers-Briggs model served as a theoretical foundation for the planning of empirical research the results of which are presented in the study. This model postulates the existence of four dimensions: extraversion-introversion, sensing-intuition, feeling-thinking, perception-judging. The aim of the research was to determine the dominant learning styles of students from the University in Nish, and to establish their connection with gender and the students' achievements in high school. The following instruments were used: Paragon Learning Style inventory and a socio-demographic questionnaire developed for the research. The sample (N=360)

consisted of students from 6 different faculties from the University in Nish. The results show that in the sample of students from the University in Nish the following dimension poles of the MB model of learning styles are dominant: extraversion, sensing, feeling and judgment; individually the most common learning style was ESFJ and the least common was INTP. A significant difference in expression of poles of feeling and judgment between male and female examinees was found. Namely, according to the research results, female students rely more on their feelings during decision-making processes, they have a stronger desire for the completion of activities and in general they are much more organized when learning is concerned in comparison to their male colleagues. The results also show that the “intuitive ones” have better achievements at school than the “sensing ones”, also the “judging ones” have better achievements than the “perceptive ones”. These results mostly comply with the earlier researches but they also point out a necessity for a more detailed analysis and inclusion of more factors which relate to learning achievements.

Key words: learning styles, students, MB model